

**КАТТА МАКТАБГАЧА ТАРБИЯ ЁШИДАГИ БОЛАЛАР
ЖИСМОНИЙ ТАРБИЯ ТЕХНОЛОГИЯСИ КОНЦЕПЦИЯСИ**

Яхши Зиёевич Файзиев

*Бухоро давлат педагогика институти, “Жисмоний маданият назарияси
ва услубиёти” кафедраси мудири вазифасини вақтинчалик бажарувчи, доцент*

Камила Файратовна Адизова

Бухоро давлат педагогика институти

Жисмоний маданият факультети 2 курс магистри

**PHYSICAL EDUCATION OF CHILDREN OF SENIOR
PRESCHOOL AGE TECHNOLOGY CONCEPT**

Yaxshi Ziyoevich Fayziev

Bukhara State Pedagogical Institute

«Physical culture theory and methodology»

temporary head of the department, associate professor

Kamila Ghairatovna Adizova

Bukhara State Pedagogical Institute

Faculty of physical culture, 2 nd year master's degree

**ФИЗИЧЕСКОЕ ВОСПИТАНИЕ ДЕТЕЙ СТАРШЕГО
ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА КОНЦЕПЦИЯ ТЕХНОЛОГИИ**

Яхши Зиёевич Файзиев

*Бухарский государственный педагогический институт
временно исполняющий обязанности заведующий кафедры
«Теория и методика физической культуры», доцент*

Камила Гайратовна Адизова

Бухарский государственный педагогический институт

Факультет физической культуры, магистрант 2 го курса

Аннотация. Уйбу мақолада Катта мактабгача тарбия ёшидаги болалар жисмоний тарбия технологияси концепцияси ҳақида фикр ва мулоҳазалар юритилади. Миллий ва ҳаракатли ўйинларни педагогик жиҳатдан баҳолаш ва чуқурроқ ўрганиш ҳақидаги масала мактабгача тарбия муассасаларидаги 5-6 ёшли болаларни саломатлигини яхшилашни асосий воситаларидан бири сифатида анча олдин етилган эди. Кейинги йилларда болаларни илк ёшлигидан бошлаб спорт билан махсус шугулланишга жалб қилиниши ва саломатлигини ёмонлаштиришни умумий мойиллиги билан боғлиқ бўлган бу масалани аҳамияти кўпроқ ортиб бормоқда.

Аннотация. Данной статье содержатся мысли и комментарии по поводу концепции и технологии физического воспитания детей старшего дошкольного возраста. Вопрос о педагогической оценке и более глубоком изучении национальных и подвижных игр давно поставлен как одно из основных средств оздоровления детей 5-6 лет в дошкольных учреждениях. В последние годы возрастает актуальность данного вопроса, связанного с приобщением детей к специальным видам спорта с раннего возраста и общей тенденцией к ухудшению их здоровья.

Abstract. This article contains thoughts and comments about the concept of physical education technology for children of senior preschool age. The issue of pedagogical assessment and deeper study of national and mobile games was raised long ago as one of the main means of improving the health of 5-6-year-old children in

preschool institutions. In recent years, the importance of this issue, which is related to the involvement of children in special sports from an early age and the general tendency of their health to deteriorate, is increasing.

Калим сўзлар: жисмоний тарбия, миллий ҳаркатли ўйинлар, мактабгача тарбия, жисмоний ривожланиш, гимнастика.

Ключевые слова: физическое воспитание, национальные спортивные игры, дошкольное воспитание, физическое развитие, гимнастика.

Key words: physical education, national sports games, preschool education, physical development, gymnastics.

Кириш. Мавзунинг долзарблиги. Жисмоний тарбия ахлоқий, эстетик, меҳнат, ақл-идрок тарбияси билан чамбарчас боғланганлиги айнан болани тарбиялашни умумий тизимидаги аҳамияти ва уни муҳимлиги ҳам шундандир.

Мактабгача тарбия ёшигачан бўлган болаларни жисмоний тарбия тизимидаги ўзини умумий кўринишида оилада болаларни жисмоний тарбиялаш тизими билан биргаликда ҳаракат қилиши аниқ бўлиши шарт. Ўзининг мустақиллигини сақлаган ҳолда, тизимлардан ҳар бирини илмий асоси, ўзининг назарияси ва ташкилий тузилиши бўлиши керак. Шунинг учун жисмоний тарбия услублари ва воситаси, шакли ёрдами билан шахсни ҳар томонлама ривожланиши учун тушуниб етиш зарурдир.

Ижтимоий-иқтисодий муносабатни қайта куриш даврида болани жисмоний тарбиясига махсус ёндошиш зарурдир. Махсус тестлар яъни миллий ва ҳаракатли ўйинлардан фойдаланиш билан, айниқса болалик ёшидан бошлаб, шахсни соғлом шакллантиришга алоҳида ва шахсий ёндошиш, одатдаги тасаввур доирасидан ташқарисига чиқади.

Миллий ва ҳаракатли ўйинларни педагогик жиҳатдан баҳолаш ва чуқурроқ ўрганиш ҳақидаги масала мактабгача тарбия муассасаларидаги 5-6 ёшли болаларни саломатлигини яхшилашни асосий воситаларидан бири сифатида анча олдин етилган эди. Кейинги йилларда болаларни илк ёшлигидан бошлаб спорт билан махсус шуғулланишга жалб қилиниши ва саломатлигини ёмонлашишини умумий мойиллиги билан боғлиқ бўлган бу масалани аҳамияти кўпроқ ортиб бормоқда. Муаммони долзарблигини ҳал этишдаги уни ўзаро боғлиқлигини яна ҳам ва айниқса, миллий ва ҳаракатли ўйинларга кўпинча етарлича баҳо берилмайди. Ҳар доим ҳам мактабгача тарбия илм олиш муассасаларида жисмоний тарбия тизими ҳар доим ҳам муаммони ўрнини эгалламайди.

«Жисмоний тарбия ва спорт ҳақидаги» мос келадиган қонун, шунингдек Президентни «Соғлом авлод» тўғрисидаги фармони мутлақо равшанки, яъни Республика мактабгача тарбия ёшидаги болалар муассасаларида беқиёс даражада диққат ва вақтни ва жисмоний ривожланишини ҳамда болаларни соғломлаштиришга ажратилиши шарт. Ушбу вазифани комплекс ҳал этишда муҳим ўринга эга чиқишига, гигиеник жиҳатдан ўргатиш ва тарбиялашга, соғлом турмуш ҳаётни худди болалар ўртасида, худди шундай катталар педагоглар, тарбиячилар, ота – оналар ўртасида тарғибот қилишга йўналтирилган. Бир қатор тадқиқотларни кўрсатишича, катта мактабгача тарбия ёшидаги болалар жисмоний ривожланишини ижобий силжиши ҳар куни бўладиган фаоллаштириш организм тизимини мотор – вестибулярни ва мотор даражасини ҳамда ўзаро муносабатини ва мотор даражасини ва уни асаб тизими тороникка хос тартибга солишга таъсир этишини тезлаштиради. Шу билан бирга ҳафтасига 3 марта тарбиячи раҳбарлигида жисмоний машқлари билан ўтказиладиган машғулот (15 дақиқада 35 дақиқача) 5-7 ёшли болаларни ҳаракат фаоллиги ва организмни асосий физиологик функциясини тўлақонли ривожлантириш учун етарли бўлмайди. Шундай машғулотлар мушакни фаоллигини оширишга олиб келмайди натижада барча физиологик функцияни шундай кучли табиий

кўзгатувчиси тушиб кетади, кинестезия ҳисобланади.

Замонавий даражада катта мактабгача тарбия ёшидаги болалар жисмоний тарбия вазифасини ечилиши нафақат услубий томондан тўғри ташкил қилиш ва жисмоний тарбия бўйича машғулоти ўтказиш, лекин ва мактабгача тарбия ёшидаги болалар муассасаларида етарли бўлиши учун моддий – техника базаси таъминланган бўлиши керак. Бироқ маълумки, ҳозирги вақтда асосан кўпчилик мактабгача тарбия ёшидаги муассасаларида шундай базаларга эга эмас. Шундай қилиб, нафақат аниқ нормативларни ишлаб чиқиш, уларни спорт заллари, сузиш ҳавзаси, ўйин майдони, спорт жихози ва асбоб анжомлари мос равишда таъмин этилганлиги зарур, аммо бу нормативларни ҳаётга режа асосида тадбиқ қилишга эришиш. Бу тўғрисида гапиришни ҳеч кераги йўқ, миллатни соғлиги давлат учун қандай аҳамиятга эга бўлади. Буни ўқтириб ўтмаслик мумкин эмас, бу «пойдевори» кўйишни асосан жисмоний тарбия ва соғломлаштириш воситалари ёрдамида эришади. Шу билан боғлиқки мактабгача тарбия ёшидаги болаларни жисмоний тарбияси кўп қиррали педагогик кадрларни аҳамияти ва роли тушинарли бўлиб қолади. Афсуски, ҳали яна республикамиз олий ўқув юртларини бирортасида мактабгача тарбия ёшидаги болаларни жисмоний тарбияси бўйича мутахассисларни.

Катта мактабгача тарбия ёшидаги болалар жисмоний тарбия вазифасини долзарблиги болаларни ҳаракати доирасида ривожланиши, ҳаракатга бўлган эҳтиёжини шакллантириш асосида такомиллаштиришни самарали воситасини кидириш ҳисобланади, ҳаракатни ўзини бўлажак ва ҳозирги соғлиқни гармоник жисмоний ривожланиши пойдевори сифатида қараш керак. Худди шунингдек, болани умумий ривожланишини муҳим воситаси сифатида, уни психаносини, қобилиятини ва ҳаётини фаоллигини шакллантиради.

Болалар боғчаларида кун тартибда жисмоний тарбия машғулотиди турли туман ҳаракат турларини ўз ичига олган, жисмоний машқлар, халқ ва миллий ҳаракатли ўйинлар, физкультура дақиқалар, спорт элементлари билан ўйналадиган ўйинлар мажбурий бўлиши шарт, жисмоний тарбия болалар боғчасида болаларни ҳаётини барчасини ташкил қилишда ўз ичига сингиб кетиши керак, шулар қаторида кўргазмалар ва иқтисодий шароитда болалар фаолиятидаги тартиби ва ҳар хил турларида ва уларни ёшини ҳамда маданий турмушидаги индивидуал ўзига хос хусусиятларини ҳисобга олган ҳолда.

Жисмоний тарбия машғулотиди асослаб ва ўйин характериға эга бўлиши шарт, у болаларда ўз олдига вазифани кўйишни билиш ва уларни ечиш йўллариини топишни шакллантиради.

Жисмоний тарбия бўйича йўриқчи услубчи машғулот жараёнида болалар билан алоқада бўлиши ва самарали шаклларидан, командаи услубни ўзига ўзига хослиги, мажбур қилиш, жазолаш усулларидан фойдаланиши шарт. У машғулот мавзусида ёки ўйинда сиймоға кириш учун, ўзида артистлик қобилиятини ривожлантириши шарт. Болалар ўз навбатида маълум ролларни бажарадиганлар ҳисоблашиб, бу ролни яхши билишлари шарт, модомики бу билимни даражасига, фикрлашиға ва уларни мустақиллигиға, машғулоти ўтказиш натижасига ва мазмуни сифатиға боғлиқ бўлади.

Шуни ҳисобга олган ҳолда, катта мактабгача тарбия ёшидаги болаларда нисбатан жисмоний сифати енгил ривожланади. Болаларда тезликни, эпчилликни ва эгилувчанликни, коорукцион қобилиятини, тезкорлик – куч сифатини ва чидамлиликини ривожлантиришға алоҳида диққатини қаратилиши зарур. Бу ерда жисмоний юкломани бошқаришда бажарилиши шарт бўлган миллий ва ҳаракатли ўйинларни спорт юналишидагини танлаши муҳимдир.

Ҳозирги вақтга қадар кўпчилик педагоглар мактабгача тарбия ёшидаги болаларда чидамлиликини тарбиялашға айрим хавф хатар билан қарайдилар. Жаҳон тажрибасини ва илмий маълумотларини ҳисобга олган ҳолда, машғулотга

чидамлиликни тарбиялаш воситасини киритиш мумкин деб ҳисоблаш мумкин. Бу мақсад учун чидамлиликни ривожлантиришга йўналтирилган миллий ва ҳаракатли ўйинлардан фойдаланиш мумкин.

Болаларни жисмоний машқларни ўргатиш жараёнида кейинчалик фаоллаштириш учун болалар боғчаларидаги ишларида кенгроқ амалиётни турли туман жисмоний тарбия шаклларида амалиётни кенгроқ киритилиши зарур:

- эрталабки бадан тарбия бир қаторда аэробик элементлари билан ритмик гимнастикадан, «УШУ» гимнастикаси, ўйин мавзуларидан фойдаланиш мумкин;

- кун давомида ҳаракат фаоллигини оширишга йўналтирилган, турли туман жисмоний машқлар, шулар қаторида, мустақил шуғулланиш ўйинлар ва б.к;

- жисмоний машғулотлар, умумий ўтказиладиган, ҳуди шундай ноанъанавий шаклда ишлашни кўллаш билан;

- факультатив ва тўғарак ёки секция ишлари (теннис, бадминтон, гимнастика) ва б.к;

- даволаш гимнастикаси билан шуғулланиш (қадди-қоматида қийшиқликлари бўлган болалар учун);

- жисмоний ривожланишдан орқада қолган, болалар билан шуғулланиш.

Кун давомидаги ҳаракат тартибини асосий таркибини қисми ташкил этилган, мустақил ва турмушдаги ҳаракат фаолиятига кирувчи асосий ҳаётий муҳим ҳаракатлар – юриш, югуриш, сакраш, тирмашиб чиқиш, улоқтириш, мувозанатни сақлаш машқлари киради. Бунда ҳаракат фаоллигини барча даврлар давомида давом этиши, тетиклиги, бақувватлиги 50-60 % ни ташкил этади.

Мактабгача тарбия ёшидаги болаларни жисмоний тарбия бўйича ишларини натижаларини баҳолашда энг асосий норматив талаблар, уларни жисмоний тайёргарлиги, мустақиллиги ва жисмоний тарбия ва спорт соҳасидаги билимларни билишлари албатта шартдир.

Ҳар бир мактабгача тарбия ёшидаги болалар муассасалари жамоасини муҳим вазифалари борлар боғчасида, оилада ва мактабда жисмоний тарбияни изчиллигини таъминлаш ҳисобланади. Жисмоний тарбия жараёнида алоҳида диққатни шахсий ахлоқий – маърифий соҳада ривожланиши ва тикланишига қаратиш керак. Бунинг учун ўзбек халқининг анъаналарини, турмуш тарзи, маданиятидан кенг фойдаланиш керак.

Бу сир эмас, мактабгача тарбия ёшидаги болалар муассасаларида тиббий ходимларни иш мазмунини кўпинча фақат болаларни шикоятига қараб кўриш билан яхшиланади.

Болаларни жисмоний ривожланишини, жисмоний тайёргарлигини жисмоний томондан соғлом бўлиб ўсишини назорат қилиши болалар боғчасини тиббиёт ходимлари бизни ишимиз деб ҳисоблайдилар. Шунинг учун бунга ажабланмаса ҳам бўлади. кўпчилик болалар боғчасида тиббий дафтарида болаларни жисмоний ривожланиши тўғрисидаги барча маълумотлар йўқ. Духтирлар ва медицина хамшираси болаларни жисмоний ривожланиши ва жисмоний тайёргарлигини мунтазам равишда тиббий – педагогик назоратини ўзларини ўзларини қатнашиши билиб йўлга қуйишга ёрдам кўрсатишлари керак, шу билан бирга ҳар хил спорт – оммавий ва физкультура – соғломлаштириш тадбирларини самарали ўтказишга ёрдам беришлари керак. Улар болалар боғчасида медицина ходимини ишлари дастури ўрнида бўлиши шарт.

Шуларни ҳисобга олган ҳолда, яъни тиббий – педагогик назорат кўп йиллик бўлиши шарт (болалар боғчаси, мактаб, олий ўқув юртида), бунинг учун ҳар бир болага «Мактабгача тарбия ёшидаги болалар саломатлик карточкаси» юритилса мақсадга мувофиқ бўларди. Карточкадаги барча кўрсаткичларни фақат врачни ва жисмоний тарбия йўриқчисини, балки барча педагогик жамоани, албатта ота – оналарни ҳам қизиқтириш керак.

Кўйилган муаммо фақат шундай ҳолатда муваффақиятли ҳал этилиши

мумкин, агарда мактабгача тарбия жамоатчилиги тизими, оила тарбияси билан гармоник билан бирга кўшиб олиб борилгандагина, алоҳида тизим бўлмасданбалки уни тўлдирилиши лозим.

ХУЛОСАЛАР. 1. Катта мактабгача тарбия ёшдаги болалар дафтарчаси билан болани ўзига хос шахсиятини таърифи хисобланиши аниқланган, усул ҳаракат тайёргарлиги ва жисмоний ривожланишни кўрсаткичларини тутиб турувчи тарбиячи ижобий баҳо беришига имконият беради ва педагог – тарбиячи ҳамда мактабгача тарбия ёшдаги болалар – тарбиячини ўзаро ҳамкорлиги хисобланади.

2. Кўп сонли миллий ва ҳаракатли ўйинлардан кучланиш имкониятларидан чидамлик, эпчиллик, ҳаракат координациясига ривожлантиришга йўналтирилганлигини хисобга олиб улардан фойдаланиш зарурлиги асослаб берилган.

3. Спорт йўналишига оид миллий ва ҳаракатли ўйинлардан фойдаланиш технологияси даври базасида – аниқ маълум бўлиши асосий йўналиши билан ривожланувчи диагностикани асослар билан исботланган.

Катта мактабгача тарбия ёшдаги 5-6 ёшли болаларни жисмоний тарбия технологияси спортга йўналтирилган миллий ва ҳаракатли ўйинлар воситаси ёрдамида педагогика асосида ҳамкорликда; болага инсонпарварлик руҳида шахсга ёндошиш; тарбия концепцияси дидактик фаоллаштирувчи ва ривожлантирувчи комплексини ишлаб чиқилди.

FOYDALANILGAN VA TAVSIYA ETILADIGAN ADABIYOTLAR

1. Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.М.Мирзиёевнинг 2017 йил 3 июнь ПҚ–3031-сон “Жисмоний тарбия ва оммавий спортни янада ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги қарори Тошкент. 2017 йил 4 июнь.

2. Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.М.Мирзиёевнинг 2018 йил 5 мартдаги ПҚ-3583-сон «Ўзбекистон Республикаси Жисмоний тарбия ва спорт вазирлигини ташкил этиш тўғрисида»ги қарори Тошкент. 2018 йил 6 март.

3. Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.М.Мирзиёевнинг 2018 йил 5 июльдаги 507-сон “Жисмоний тарбия ва спорт вазирлиги ҳузуридаги жисмоний тарбия ва спортни ривожлантириш жамғармаси фаолиятини ташкил этиш тўғрисида”ги қарори Тошкент. 2018 йил 6 июль.

4. Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.М.Мирзиёевнинг 2018 йил 5 мартдаги ПФ-5368-сон «Жисмоний тарбия ва спорт соҳасида давлат бошқаруви тизимини тубдан такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида» фармони. Тошкент. 2018 йил 6 март.

5. Железняк Ю.Д.. Основы научно-методической деятельности в физической культуре и спорта, -М., 2002 г. 435 с

6. Холодов Ж.К., Кузнецов В.С.. Теория и методика физического воспитания и спорта. // Учебное пособие для студентов высших учебных заведений, обучающихся по специальности «Физическая культура». М.: Академия, 2008. – 478 с.

7. Қурбонова М.А., Қосимова М.У. Миллий ва ҳаракатли ўйинлар. // Олий ўқув юртли умуий курс учун ўқув қўлланма. Т.: 2009, - 67 б.

8. Селуянов В.Н., Шестаков М.П., Космина И.П. Научно-методическая деятельность. // Учебник. М.: Физкультура и спорта, 2005. – 287 с.

9. Спортивные игры: Техника, тактика, методика обучения. // Учеб. для студ. высш. пед. учеб. заведений. Под. ред. Ю.Д. Железняка, Ю.М. Портнова. М.: Академия, 2004. – 520 с

10. Файзиев Я. З. “Физическая культура личности студента как общественная и индивидуальная ценность”. Яхши Зиёевич Файзиев, доцент, Дилшод Яхши угли Зиёев, студент, Галина Владимировна Сытник, канд. психол. наук // Уважаемые участники 71-й Всероссийской научно-практической конференции «Физическая культура студентов», коллеги! Сердечно приветствую участников и гостей 71-й Всероссийской научно-практической конференции «Физическая культура студентов» и благодарю вас за то, что вы сегодня здесь вместе с нами!. – 2022. – С. 172.